

EUROPEAN CENTRE
FOR MINORITY
ISSUES KOSOVO

Osnovna studija

*Pružanje obrazovanja zajednicama Roma, Aškalija i Egićana u opštini
Fushë Kosovë/Kosovo Polje*

Finansirao:

Rad prema
stabilnom multi-etničkom
Kosovu

Saradnici

Urednici: Andrea Najvirtova

Saradnici urednika: Alejtin Berisha, Andrea Najvirtova, Rebecca Darts, Taner Boynik

Saradnici žele da se zahvale svim sagovornicima koji su nam pružili podatke i informacije neophodne za studiju kao i g-đi Malisa Venhari, g-đi Etleva Sefaj i g-dinu David Quill na njihovoj saradnji u istraživanjima, predlozima i komentarima.

ECMI Kosovo

ECMI Kosovo je vodeća nevladina organizacija angažovana na pitanjima manjina na Kosovu, sa sveobuhvatnim ciljem da se razviju inkluzivne, reprezentativne i prema zajednicama orijentisane institucije, koje podržavaju stabilno multi-etničko Kosovo.

ECMI Kosovo doprinosi razvoju, jačanju i sprovođenju relevantnog zakonodavstva, podržava institucionalizaciju organa orjentisanih prema zajednicama i povećava kapacitete aktera civilnog društva i vlade radi međusobnog povezivanja na konstruktivan i održiv način.

Autorska prava

© Evropski centar za pitanja manjina, Kosovo (ECMI Kosovo), oktobar 2012 godine. Sva prava zadržana. Nijedan deo ove publikacije se ne sme reprodukovati, čuvati u sistemu preuzimanjem ili se prenositi u ma kojem obliku ili na bilo koji način, elektronski, mehanički, fotokopiranjem, snimanjem ili drugačije, bez prethodnog odobrenja ECMI Kosovo.

Sadržaj

1. Lista skraćenica i akronima	4
2. Lista sagovornika	4
3. Predgovor	5
4. Uvod.....	6
5. Metodologija.....	8
6. Dostupnost.....	9
6.1. Predškolsko obrazovanje	9
6.2. Osnovno i niže srednjoškolsko obrazovanje:	10
6.3. Više srednjoškolsko obrazovanje	14
6.4. Tercijarno obrazovanje	15
6.5. Osnovno obrazovanje odraslih i opismenjavanje	15
6.6. Infrastruktura škola.....	16
7. Pristupačnost	16
7.1. Fizičke prepreke	16
7.2. Ekonomske prepreke	17
7.3. Administrativne prepreke	18
7.4. Rodne prepreke	19
7.5. Deca van škole	19
8. Prihvatljivost	21
8.1. Veštine	21
8.2. Kvalifikacije nastavnika	22
8.3. Tolerancija.....	22
9. Prilagodljivost	23
9.1 Dečji rad	23
9.2 Manjinske zajednice.....	24
9.3 Deca sa invaliditetom.....	26
10. Sažetak i zaključci.....	26
11. Preporuke	30
Dodatak A: Preliminarna lista pokazatelja	31

1. Lista skraćenica i akronima

BS: Balkanski suncokreti

ECMI: Evropski centar za pitanja manjina -Kosovo

HFA: Zdravlje za sve

IRL: Interno raseljena lica

IT: Informacione tehnologije

OAP: Opštinski akcioni plan

ODO: Opštinska direkcija za obrazovanje

MONT: Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju

OKZP: Opštinska kancelarija za zajednice i povratak

NVO: Nevladina organizacija

TDH: Terre des Hommes

IP: Ideje za partnerstvo

2. Lista sagovornika

Islam Shabani, Direktor, Opštinska direkcija za obrazovanje, Fushë Kosovë/Kosovo Polje

Elmie Graiçevci-Zymberi, Opštinska direkcija za obrazovanje, Fushë Kosovë/Kosovo Polje

Sabit Dragusha, Direktor, škola "Selman Riza", Fushë Kosovë/Kosovo Polje

Vjollca Konjusha, nastavnik, škola "Selman Riza", Fushë Kosovë/Kosovo Polje

Ismet Gashi, Direktor, škola "Mihail Grameno", Fushë Kosovë/Kosovo Polje

Merita Gashi, nastavnik, škola "Selman Riza", Fushë Kosovë/Kosovo Polje

Mimoza Kryeziu, nastavnik, škola "Mihail Grameno", Fushë Kosovë/Kosovo Polje

Elizabeth Gowing, NVO Ideje za partnerstvo, Prishtinë/Priština

Sofia Hedjam, NVO Terre de Hommes, Prishtinë/Priština

Bukurije Brezhnica, NVO Terre de Hommes, Prishtinë/Priština

Gëzim Hoti, NGO Zdravlje za sve, Fushë Kosovë/Kosovo Polje

Muhamet Arifi, NGO Balkanski suncokreti, Prishtinë/Priština

Rrahmon Stollaku, NVO Balkanski suncokreti, Fushë Kosovë/Kosovo Polje

3. Predgovor

Ova osnovna studija o pružanju obrazovanja zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana u Fushë Kosovë/Kosovu Polju urađena je kao deo projekta "Poboljšavanje pružanja obrazovanja zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana u opštini Fushë Kosovë/Kosovo Polje", koju je finansirao UNICEF a sproveo ECMI Kosovo.

Projekat ima za cilj da poboljša obrazovanje zajednica Roma, Aškalija i Egipćana jačanjem kapaciteta opštinskih zvaničnika da se bave obrazovanjem Roma, Aškalija i Egipćana i sprovedu opštinski akcioni plan (OAP) za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u Fushë Kosovë / Kosovu Polju 2010 – 2012, sa fokusom na obrazovnu komponentu kao deo strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu ,2009-2015.

Fushë Kosovë/Kosovo Polje ima oko 11% stanovništva romske, aškalijske i egipćanske nacionalnosti.¹ Ono je bilo prva opština na Kosovu koja je usvojila opštinski akcioni plan (OAP) za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana kao rezultat angažovanja lokalnog civilnog društva. Međutim, opština je uložila ograničene napore na sprovođenju plana i praćenja njegovog sprovođenja. Osim toga, procena pružanja obrazovanja romskim, aškalijskim i egipćanskim učenicima i uticaj inicijativa da se njihovo obrazovanje poboljša bili su ometeni nedostatkom konzistentnih podataka o učenicima iz manjinskih zajednica.

Iz tog razloga je postojala potreba da se prikupe podaci o obrazovanju, vezno za učenike iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. Cilj izveštaja je stoga, da se da osnovna studija o trenutnom pružanju obrazovanja za Roma, Aškalija i Egipćana, kako bi se omogućilo ,na dokazima zasnovano praćenje i procena projekta, kao i da se opštinskim zvaničnicima obezbede pokazatelji za procenu pružanja obrazovanja manjinskim zajednicama u njihovoj opštini. Izveštaj se zasniva na podacima prikupljenim tokom istraživanja obavljenog u dva perioda, između oktobra i novembra 2011 godina i septembra i oktobra 2012 godine, kako bi se uporedio razvoj stanja u obrazovanju Roma, Aškalija i Egipćana.

¹ Kosovska agencija za statistiku: popis stanovništva i stanova na Kosovu , 2011 , konačni rezultati, http://esk.rks.gov.net/rekos2011/repository/docs/Final%20Results_ENG.pdf

4. Uvod

Prema kosovskom zakonodavstvu, sva lica na Kosovu imaju jednako pravo na kvalitetno obrazovanje. Doneti su posebni zakoni koji garantuju da manjinske zajednice, osim drugih uslova, uživaju pun pristup obrazovanju na njihovom sopstevnom jeziku, što ima za cilj da obezbedi jednake mogućnosti vis-à-vis većine. Međutim, uprkos jakom pravnom osnovu, deca iz manjinskih zajednica – a posebno zajednica Roma, Aškalija i Egipćana – nastavljaju da se suočavaju sa značajnim izazovima u njihovom obrazovanju. Prema izveštaju UNDP Kosovo o ljudskom razvoju iz 2010 godine, oko 25% romske, aškalijске i egipćanske dece na Kosovu ne pohađa osnovnu školu, sa situacijom daljeg pogoršanja na srednjoškolskom nivou.² Postoji uporedno viša stopa napuštanja, niža stopa upisa i slab nivo akademskog rada među učenicima iz ovih zajednica. Učenici iz tri zajednice se tako suočavaju za znatnim izazovima u svojoj integraciji u kosovski obrazovni sistem.

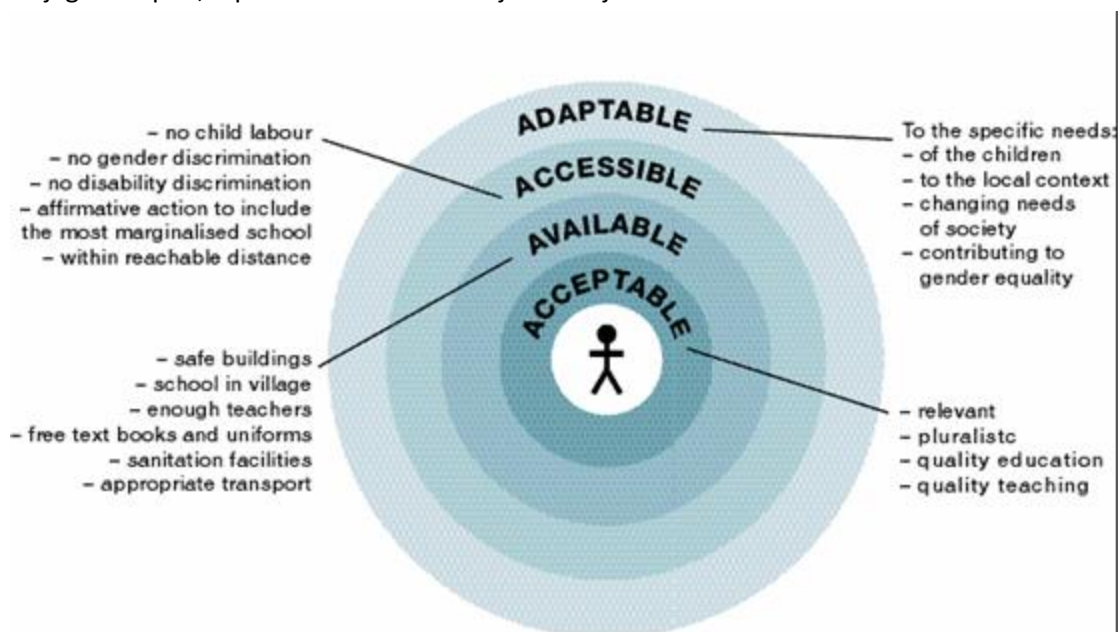
Ovaj izveštaj daje osnovnu studiju o stanju pružanja obrazovanja zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana upoređujući podatke iz dva perioda 2011 i 2012 godine u opštini Fushë Kosovë/Kosovo Polje. Uzimajući u obzir da je organizacija Balkanski suncokreti obavila anketu domaćinstava o obrazovanju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u opštini Fushë Kosovë/Kosovo Polje, koja će biti objavljena 2012, ova osnovna studija ima za cilj da oceni pravo na obrazovanje romske, aškalijске i egipćanske dece na Kosovu koristeći 4A okvir koji je izradila Katarina Tomaševski, bivši posebni izvestilac UN projekta "Pravo na obrazovanje".

Okvir 4A predlaže set pokazatelja koji procenjuju dostupnost, pristupačnost, prihvatljivost i prilagodljivost obrazovanja. Dokazano je da "države moraju da obezbede da je obrazovanje dostupno u istoj meri, svom stanovništvu, uklanjanjem fizičkih, ekonomskih, administrativnih i društveno ekonomskih prepreka, kako bi se osiguralo da ugrožene grupe mogu da pohađaju školu. Njihovo obrazovanje bi trebalo da bude dobrog kvaliteta i prihvatljivo u smislu jezika, učešća i religije, i takođe bi trebalo da bude prilagođeno onim kategorijama koje su posebno marginalizovane, kakve su etničke manjine i ljudi sa invaliditetom."³ Primena 4A okvira omogućuje da se dobije celovita slika stanja ostvarenja prava na obrazovanje marginalizovanih grupa i onih koji su najosetljiviji na diskriminaciju.

² UNDP *Izveštaj o razvoju ljudi (2010)*, str. 31, dostupno na <http://www.kosovo.undp.org/repository/docs/HDR-2010-English.pdf>

³ *De Beco, Gauthier, Hyll-Larsen, Peter and Ron Balsera, Maria (2009). Pravo na obrazovanje: Pokazatelji ljudskih prava i pravo na obrazovanje romske dece u Slovačkoj.* Rad postavljen za EFA Globalnog izveštaja o praćenju 2010, dopiranje do marginalizovanih, UNESCO. Preuzeto sa <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001866/186604e.pdf> (pristupljeno 26 septembra 2011).

Kružni dijagram ispod, o pravima na obrazovanje ilustruje četiri A kakva su:

Izvor : 4 A dijagram © Akciona pomoć, <http://www.right-to-education.org/node/231>

Izveštaj je podeljen na četiri glavna poglavlja od kojih, svaki, odgovara glavnoj oblasti pokazatelja procenjenih u studiji. Dostupnost će dati pregled broja učenika na svim obrazovnim nivoima. Pristupačnost ocenjuje ekonomske, administrativne i druge prepreke romske, aškaliske i egipćanske dece u smislu obrazovanja i podršku sa tim u vezi pruženu od strane opština i drugih relevantnih aktera. Prihvatljivost se bavi problemima sa kojima se romska, aškaliska i egipćanska deca suočavaju u smislu teškoća sa učenjem, njihovim dostignućima i njihovim odnosom sa drugom decom i školom uopšte, dok se prilagodljivost bavi dečjim radom, pogodnošću programa i pristupom pripadnika zajednica pozicijama nastavnika i saradnika. Poslednji deo izveštaja će rezimirati nalaze i dati preporuke za opštine o poboljšavanju stanja u obrazovanju za Rome, Aškalije i Egipćane.

5. Metodologija

Tokom pripreme za obavljanje ove studije, revidirane su postojeće informacije o manjkavostima obrazovanja i potrebama romske, aškaliske i egipćanske zajednice na Kosovu. Dokumenta koja su revidirana obuhvataju “Strategiju za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u Republici Kosovo, 2009-2015”⁴ i “Akcioni plan Republike Kosovo za sprovođenje strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, 2009-2015,”⁵ a koja su objavile kancelarija za dobro upravljanje (kabinet premijera), KFOS osnovna studija o položaju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu⁶ i opštinski akcioni plan za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u opštini Fushë Kosovë/Kosovo Polje.”⁷ Nakon toga, je izrađena lista preliminarne pokazatelja za pravo na obrazovanje, na osnovu onih izrađenih po projektu *Pravo na obrazovanje*.⁸ Ova lista se može naći u dodatku A.

Podaci za ovu studiju prikupljeni su putem direktnih razgovora, sastanaka, obrascima i upitnicima sa i za relevantne aktere. Oni obuhvataju direktore i zvaničnike opštinske direkcije za obrazovanje, dva drierora škola, tri nastavnika i nekoliko predstavnika aktivnih NVO. Razgovori su obavljani tokom oktobra i početkom novembra 2011 godine u Fushë Kosovë/Kosovo Polju i Prishtinë/Prištini. Naknadno istraživanje je obavljeno tokom septembra i početkom oktobra 2012 godine. Podaci dobijeni od svih aktera su zatim kategorisani tako da odgovaraju 4 aspekta dostupnosti, pristupačnosti, prihvatljivoosti i prilagodljivosti. Podaci su, potom, procenjeni i pažljivo analizirani kako bi ponudili pouzdanu sliku stanja na terenu. Svaki deo predstavlja stanje u 2011 godini, a slede podaci dobijeni za 2012 godinu, u italic fontu.

U slučajevima kada podaci nisu bili dostupni, izračunavane su procene⁹. Pouzdani podaci dobijeni popisom 2012 godine postale su dostupne u septembru 2012, poboljšali su izračunavanje stope upisa u osnovnu školu. Trebalo bi pomenuti da su, ponekad, podaci različitih aktera bili kontradiktorni, kakvi su podaci o napuštanju.¹⁰ U tim slučajevima, ECMI Kosovo je morao da se oslanja na podatke za koje je procenjeno da su najažuriraniji i realni. ECMI Kosovo je sagovornike naveo u celosti, osim za neka osetljiva pitanja u kojima se navodi samo njihova pozicija.

⁴ Kancelarija za dobro upravljanje –cabinet premijera Republike Kosovo (2009). “Strategija za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u Republici Kosovo, 2009-2015.

⁵ Kancelarija za dobro upravljanje – cabinet premijera Republike Kosovo (2009). “Akcioni plan Republike Kosovo za sprovođenje strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, 2009- 2015”.

⁶ COMPASS Istraživačka i konsultatnstka kompanija Kosovskog fonda za otvoreno društvo. “Osnovna anketa: Položaj zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu”. 2009

⁷ Akcioni plan za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u Fushë Kosovë / Kosovu Polju 2010 – 2012. INPO i opština Fushë Kosovë / Kosovo Polje, podržani od KFOS-a (2009)

⁸ Projekat Pravo na obrazovanje (2010), Izvan statistike. Merjenje obrazovanja kao ljudskog prava –konsultativna radionica za pokazatelje za pravo na obrazovanje.Dostupno na http://www.right-to-education.org/sites/r2e.gn.apc.org/files/Full%20list%20of%20indicators_9%20July.pdf

⁹ Na primer, nije bilo baze podataka o nacionalnosti u odnosu na nacionalni ispij za 9-ti razred. Prosečna stopa uspeha romskih, aškaliskih i egipćanskih učenika je izračunata tako što se od osoblja škole tražilo da identifikuju te učenike na listi učenika.

6. Dostupnost

Ovaj deo prikazuje podatke o dostupnosti predškolskog, osnovnog, srednjeg i tercijarnog obrazovanja romskim, aškalijskim i egipćanskim učenicima. Pod dostupnost se podrazumeva da je obrazovanje besplatno i da ga finansira vlada te da postoji adekvatna infrastruktura i obučeni nastavnici sposobni da podrže pružanje obrazovanja. Tokom istraživanja, fokus je bio na prikupljanju što je više moguće podataka u vezi sa brojem romskih, aškalijskih i egipćanskih učenika koji pohađaju škole u Fushë Kosovë/Kosovu Polju, kao i o njihovom polu i etničkoj podeli. Tamo gde je nedostajala statistika stanovništva, korišćene su statističke procene stanovništva koje je obezbedio OEBS ili nedavna anketa o obrazovanju organizacije Balkanski suncokreti.

6.1. Predškolsko obrazovanje

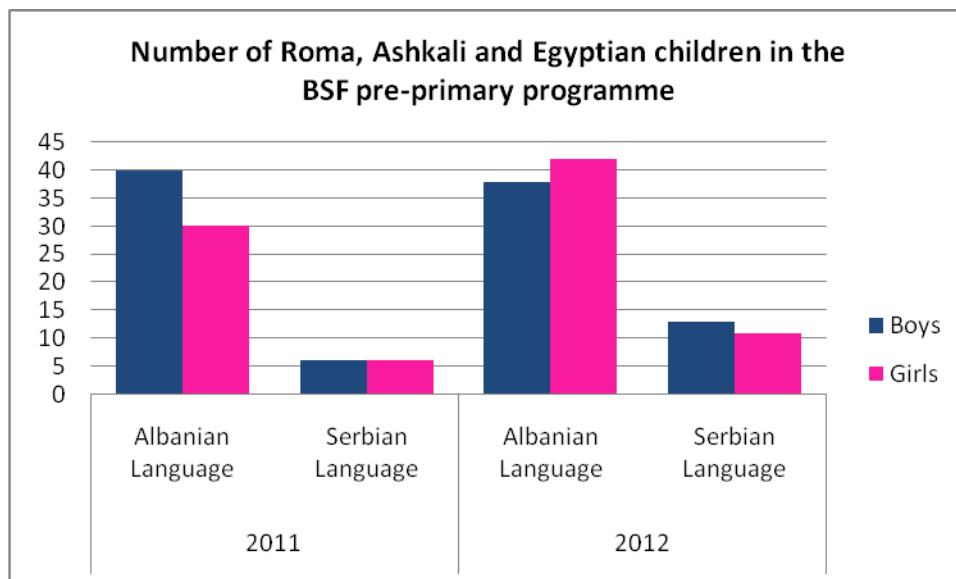
Broj romskih, aškalijskih i egipćanskih učenika u predškolskom obrazovanju

Prema informacijama o 2011 godini dobijenima iz ODO Fushë Kosovë/Kosovo Polje, **nijedno od 170 dece** koja pohađaju predškolske institucije koje funkcionišu pod okriljem opštine ne dolazi iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice. Prema opštinskom direktoru za obrazovanje, tako je zbog ekonomskih prepreka jer roditelji moraju da plate taksu za decu kako bi pohađala predškolske institucije. ODO nije obezbeđivala nikakvu finansijsku pomoć romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj deci za pohađanje predškolskog obrazovanja.¹¹ Prema koordinatoru centra Balkanski suncokreti (BS),¹² u njihovom centru je bilo 82 romske, aškalijske i egipćanske dece koja su pohađala predškolski program. 70 romske, aškalijske i egipćanske dece pohađalo je program na albanskom jeziku (40 dečaka i 30 devojčica), dok je 12 romske, aškalijske i egipćanske dece pohađalo program na srpskom jeziku (6 dečaka i 6 devojčica).

Istraživanje iz 2012 godine utvrdilo je da i dalje nema dece iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice koja pohađaju opštinski program predškolskog obrazovanja, prema podacima iz OKZP. Program predškolskog obrazovanja BS ima porast od 104 dece iz ovih zajednica; sa 80-oro dece koja pohađaju program na albanskom (42 devojčice i 38 dečaka), i 24-oro dece koja pohađa program na srpskom (11 devojčica, 13 dečaka). Osim toga, prema podacima BS iz 2012 godine, 95% dece koja su pohađala ovaj program u 2011 upisalo se u školu, a 5% se nije upisalo jer i dalje nemaju 6 godina (3 dece nije imalo relevantna dokumenta i očekuje se da se upišu).

¹¹ Intervju sa ODO Fushë Kosovë/Kosovo Polje, g-din Shabani, 7 oktobar 2011 u Fushë Kosovë / Kosovu Polju.

¹² Intervju sa g-dinom Rrahmon Stollaku od BS, 17 oktobar 2011, u centru BS u Fushë Kosovë/Kosovu Polju.

Grafikon 1: brojke dece romske, aškalijske i egipćanske zajednice koji pohađaju predškolski program BS na albanskom i srpskom jeziku prema polu

Procena o stopi upisa u predškolsko obrazovanje

	2011	2012
Procenjen broj romske, aškalijske i egipćanske dece predškolskog uzrasta (0-5) u opštini Fushë Kosovë/Kosovo Polje prema OEBS-ovom profile zajednica 2010	530	
Procenjena stopa romske, aškalijske i egipćanske dece u državnom predškolskom obrazovanju	0%	0%
Procenjena stopa upisa romske, aškalijske i egipćanske dece u predškolski program BS	15.5%	19.6%

6.2. Osnovno i niže srednjoškolsko obrazovanje:

Broj romskih, aškalijskih i egipćanskih učenika u osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju

Prema podacima prikupljenim od ODO u 2011 godini, u opštini Fushë Kosovë/Kosovo Polje bilo je otprilike ¹³ **627 romske, aškalijske i egipćanske dece** upisane u osnovno obrazovanje.¹⁴ Od 487 romske, aškalijske i egipćanske dece upisane u školu sa najvećim brojem aškalijske i egipćanske dece u opštini (osnovna i niža srednja škola Selman Riza), 206 od njih su devojčice a 281 dečaci.¹⁵ U školi Mihail Grameno, školi sa drugim najvećim brojem aškalijskih učenika, ukupno 46 aškalijskih učenika pohađa ovu školu (21 devojčica).¹⁶ U školi Daut Bugujevci, bilo je 17 učenika (14 Aškalijski i 3 Egipćani), 8

¹³ To jest, podaci dostupni u ODO koji su saglasni sa podacima škole. Izraz 'otprilike' je posebno upotrebljen od ODO jer broj učenika se konstantno menja sa novim upisom i napuštanjem škole.

¹⁴ Intervju sa ODO Fushë Kosovë/Kosovo Polje, g-dinom Islam Shabani, 7 oktobra 2011 u Fushë Kosovë / Kosovo Polju.

¹⁵ Intervju sa direktorom škole Selman Riza, g-dinom Sabit Dragusha, 10 oktobra 2011 u Fushë Kosovë / Kosovo Polju.

¹⁶ Intervju sa direktorom škole Mihail Grameno, g-dinom Ismet Gashi, 12 oktobar 2011 u Fushë Kosovë / Kosovo Polju.

dečaka i 9 devojčica.¹⁷ Podaci ODO pokazali su učenike samo u školama pomenutim napred. Bilo je teško dobiti podatke za srpsku školu "Aca Marovic" jer oni rade u okviru srpskog paralelnog sistema. Podaci za školu "Aca Marovic" zasnovani su na podacima obezbeđenim od ODO i BS. Ti podaci pokazali su da u školu pohađala 72 romska učenika, 28 devojčica i 44 dečaka.

Podaci za 2012 pokazali su blagi porast u broju romskih, aškalijских i egipćanskih učenika upisanih u osnovne i niže srednje škole u Fushë Kosovë/Kosovu Polju. Uporedni podaci za 2011 i 2012 prikazani su u tabeli ispod:

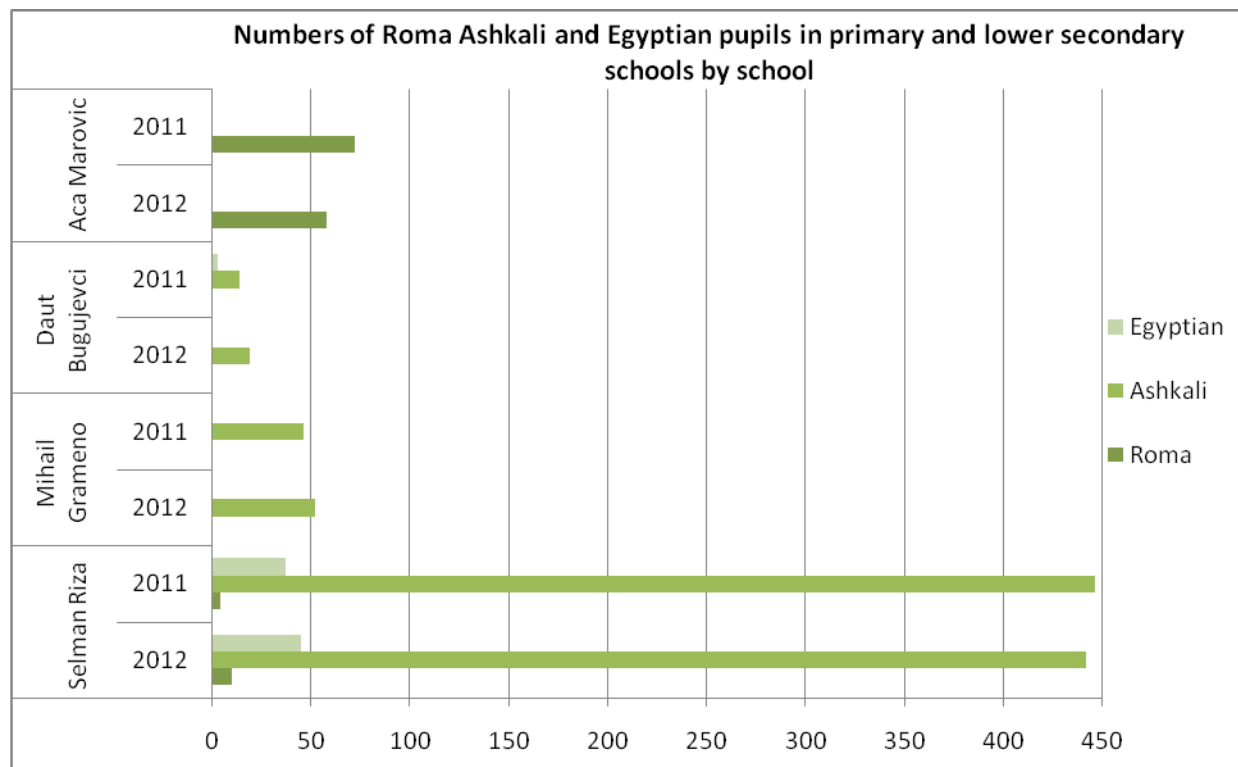
	Selman Riza		Mihail Grameno		Daut Bugujevci		Aca Marovic		Totals	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Učenici Romi	4	10 (3F; 7M)	0	0	0	0	72	58 (20Ž; 38M)	76	68 (23Ž; 45M)
Učenici Aškalije	446	442 (200Ž; 242M)	46	52 (18Ž; 34M)	14	19 (11Ž; 8M)	0	0	506	513 (229Ž; 284M)
Učenici Egipćani	37	45 (12Ž; 33M)	0	0	3	0	0	0	40	45 (12Ž; 33M)
Ukupno	487	497	46	52	17	19	7	58	622	626

Tabela 1: učenici Romi, Aškalije i Egipćani koji uče u školama u opštini Fushë Kosovë/Kosovo Polje (Napomena: Ž = žene a M = muškarci). Nema podataka podeljenih po polu za zajednice, za 2011 godinu.

Mada nema konkretnog dokaza koji objašnjavaju visoko pohađanje romske dece u školi "Aca Marović" koja radi po sistemu Republike Srbije, jedan sagovornik je ukazao da finansijske olakšice koje daje srpska vlada poput školskog džeparca, motivišu roditelje da šalju svoju decu u paralelni srpski obrazovni system. Takođe, iako je njihov maternji jezik romski, posebno porodice povratnika, više vole školovanje na srpskom nego na albanskom.¹⁸

¹⁷ Intervju sa ODO Fushë Kosovë/Kosovo Polje, g-dinom Islam Shabani, 17 oktobra 2011 u Fushë Kosovë/Kosovu Polju.

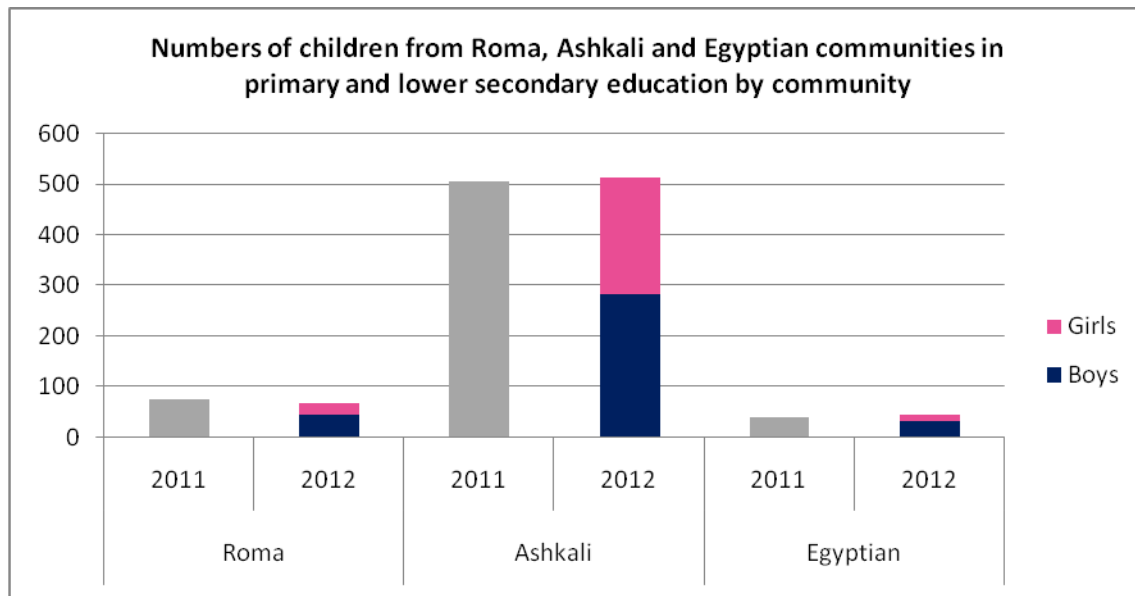
¹⁸ Intervju sa g-dinom Rrahmon Stollaku iz BS, 17 oktobra 2011, u centru BS u Fushë Kosovë/Kosovu Polju.

Grafikon 2: brojke romskih, aškalijskih i egipćanskih učenika koji uče u školama u opštini Fushë Kosovë/Kosovo Polje

BS je obezbedio podatke koji se odnose na drugu decu iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana koja pohađaju **škole u dva sela, Kuzminu i Ugljaru**, koja potpadaju pod opštinu Fushë Kosovë/Kosovo Polje. U selu Kuzmin, osnovnu školu pohađaju **3** dečaka iz romske zajednice, a u selu Ugljare osnovnu školu pohađa **2** dece (1 devojčica).

Informacije obezbeđene u 2012. godini od strane BS i ODO ukazuju marginalan porast u brojkama, 5 dece iz romske (2 devojčice i 3 dečaka) koji pohađaju školu u selu Kuzmin i 7 dečaka u selu Ugljare.

Grafikon 3: Brojke romskih, aškalijskih i egipćanskih učenika u opštini Fushë Kosovë/Kosovo Polje u osnovnom obrazovanju, uključujući i niže srednje škole (razredi od 1-9). Nema podele podataka po polu za 2011 godinu.

Procena stope upisa u osnovno obrazovanje (osnovna i niža srednja škola)

	2011	2012
Procenjen procenat romske, apkalijske i egipćanske dece uzrasta za osnovnu školu (6-15) prema anketi o obrazovanju sprovedenoj od strane Balkanskih suncokreta na uzorku od 12,711 ljudi širom Kosova	24 %	
Grubo procenjen broj romske, apkalijske i egipćanske dece uzrasta za osnovnu školu (6-15) za 2011, korišćenjen brojki Kosovske agencije za statistiku iz popisa stanovništva i stanova na Kosovu 2011, http://esk.rks.gov.net/rekos2011/?cid=2,1	104 Romi 775 Aškalijske 67 Egipćanci	
Grubo procenjena stopa upisa romske, aškalijske i egipćanske dece u osnovnom obrazovanju (osnovna i niža srednja škola)	79% za romsku zajednicu ; 65% za aškalijsku zajednicu; 60% za egipćansku zajednicu	77% za romsku zajednicu 66% za aškalijsku zajednicu; 67% za egipćansku zajednicu

Prednje brojke, iako zasnovane na procenama, ukazuju da i dalje postoji znatan broj dece iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice koji je van obaveznog školskog sistema. I mada je bilo porasta upisa aškalijske i egipćanske dece, broj dece iz romske zajednice koja pohađaju uglavnom srpski sistem školovanja se smanjio.

Stopa ponavljanja u osnovnoj školi

Prema informacijama dobijenim 2011 godine, samo **1 učenik je ponovio razred** u školskoj 2010/2011. Međutim, ova činjenica je zasjenjena visokom stopom napuštanja kojom su ove zajednice pogođene.

Informacije dobijene 2012 godine pokazali su da je u akademskoj 2011/12 godini, ponavljalo 22 učenika (3 devojčice i 19 dečaka). Ovaj porast u ponavljanju škole je verovatno rezultat povećane prakse škola da imaju učenike koji ponavljaju razred.

Napuštanje osnovne škole

I direktor škole "Selman Riza" i koordinator BS procenili su da oko 95% učenika dođe do 5-og razreda, međutim nema precizne statistike¹⁹ jer u određenom periodu nije bilo kontinuiranog sistema praćenja za napuštanje škole ili učenika koji izostaju sa časova, što bi takođe moglo da obuhvati one učenike koji se vraćaju u škole preko inicijative Ideja za partnerstvo.

Nije bilo preciznih podataka na raspolaganju i o broju napuštanja u vreme istraživanja u 2012 godini. Ipak, prema preliminarnim podacima prikupljenim od strane opštinskih zvaničnika iz škola i NVO aktivnih u opštini, broj dece koja su napustila školu ili su je neredovno pohađala u školskoj 2011/2012 bio je 123.

Nizak stepen završavanja nižih srednjih škola

Procena završetka stepena niže srednje škole (6-og – 9-og razreda) je trenutno između **60%-70%**. Samo **8 učenika** (6 Aškalija i 2 Egipćana) završilo je 9-ti razred u 2011 godini.²⁰ Na osnovu podataka BS,²¹ **svaki od njih nastavio je višu srednju školu** u kosovskom obrazovnom sistemu.

2012 godine, škola Selman Riza procenila je da je 88.97% učenika završilo nižu srednju školu. 129 učenika je završilo 9-ti razred; od kojih 0 Roma, 22 Aškalije i 4 Egipćanina; prema školi Selman Riza School i ODO, svih 26 učenika je nastavilo višu srednju školu,

6.3. Više srednjoškolsko obrazovanje

Broj romskih, aškalijskih i egipćanskih učenika u višem srednjoškolskom obrazovanju

U 2011 godini bio je ukupno **51 učenik Rom, Aškalija i Egipćanin** upisan u srednje škole u nastavi na albanskom, od kojih samo 20 devojčica. Prema raspoloživim podacima BS,²² 15 učenika pohađalo je srednje škole u Prishtinë/Prištini, uglavnom zbog većih mogućnosti na raspolaganju učenicima. Većina od 51 učenika pohađala je državne škole u nastavi na albanskom, 3 od njih je pohađalo privatnu srednju školu, tačnije srednju školu Don Bosco. Bilo je takođe i **8 učenika u srednjim školama u nastavi na srpskom**. 25 učenika je pohađalo škole u Prishtinë/Prištini. BS nisu poznati ni pol ni etnička pripadnost 8 učenika u okviru paralelnog srpskog obrazovanog sistema.

¹⁹ Intervju sa direktorom škole Selman Riza, g-dinom Sabit Dragusha, 10 oktobra 2011 i g-dinom Rrahmon Stollaku iz BS, 17 oktobra 2011 u Fushë Kosovë / Kosovu Polju.

²⁰ Intervju sa direktorom škole Selman Riza, g-dinom Sabit Dragusha, 10 oktobra 2011 u Fushë Kosovë / Kosovu Polju

²¹ Intervju sa g-dinom Rrahmon Stollaku iz BS, 17 oktobra, 2011 u Fushë Kosovë / Kosovu Polju.

²² Ibid.

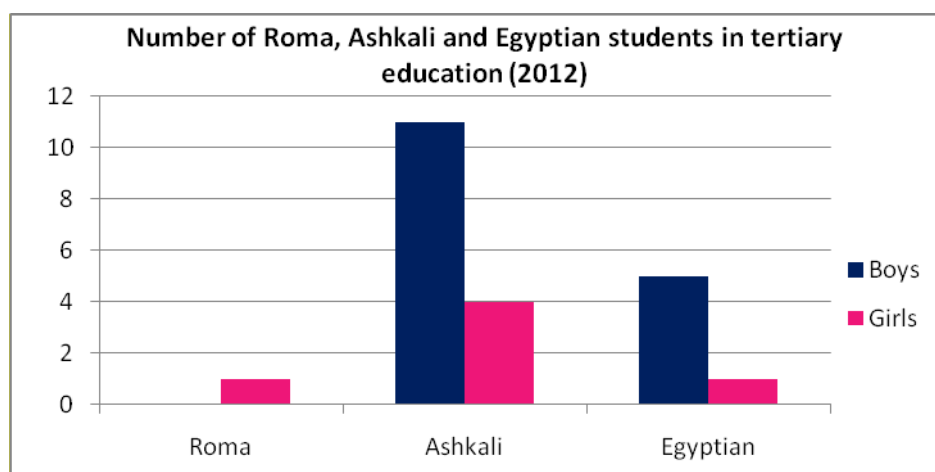
Za akademsku 2012/2013, u srednje škole upisano je 36 učenika.

6.4. Tercijarno obrazovanje

Broj učenika Roma, Aškalija i Egipćana u tercijarnom obrazovanju

Na osnovu podataka iz centra BS u Fushë Kosovë/Kosovu Polju, u 2011 je bilo **16 Roma, Aškalija i Egipćana** studenata upisanih u tercijarno obrazovanje (5 devojčica i 11 dečaka). Oni su studirali prava, ekonomiju, biologiju, IT i poljoprivredu.

U 2012, prema BS, bilo je 18 studenata iz ovih zajednica upisanih u tercijarno obrazovanje: 1 devojka iz romske zajednice, 11 studenata iz aškalisjke zajednice (4 devojke i 7 momaka), i 6 studenata iz zajednice Egipćana (1 devojka i 5 momaka).

Grafikon 4: broj i pol studenata Roma, Aškalija i Egipćana u tercijarnom obrazovanju u 2012

6.5. Osnovno obrazovanje odraslih i opismenjavanje

Broj odraslih Roma, Aškalija i Egipćana upisanih na programme osnovnog obrazovanja i opismenjivanja

Prema informacijama koje je dostavila ODO,²³ bilo je **5 studenata Roma, Aškalija i Egipćana** upisanih u neformalno srednjoškolsko obrazovanje u 2011 godini. Ovi studenti nisu morali da plaćaju školarine, koje bi godišnje, koštale, 150 evra. Predstavnik BS je rekao da je prošle godine na neformalno obrazovanje upisno 10 ljudi, koji uglavnom putuju za Prishtinë/Prištinu.

Podaci BS za 2012 godinu pokazali su porast broja odraslih upisanih na neformalno srednjoškolsko obrazovanje (18 učenika samo iz romske zajednice).

²³ Intervju sa ODO Fushë Kosovë/Kosovo Polje, g-din Islam Shabani, 7 oktobra, 2011 u Fushë Kosovë / Kosovu Polju.

6.6. Infrastruktura škola

Podrška koja se pruža romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj deci sa poteškoćama

Nesporno je da nije bilo posebne podrške koju su škole nudile u 2011 godini, a posebno za romske, aškalijske i egipćanske učenike, kako bi im se pomoglo da prevaziđu teškoće sa učenjem, društvom i ponašanjem, jer su direktori škola tvrdili da nemaju nikakva sredstva za posebnu brigu za učenike iz manjinskih zajednica.²⁴ U međuvremenu, nastavnici u školama rekli su da znaju za teškoće sa kojima se suočavaju romski, aškalijski i egipćanski učenici. Osim toga, prema nastavnicima, oni nisu oklevali da toj deci obezbede svu potrebnu podršku i pažnju u svakom momentu..²⁵ Konačno, NVO poput BS i ZS su ovim učenicima pružali više nego darežljivu podršku. Centar BS u Fushë Kosovë/Kosovu Polju nudio je romskim, aškalijskim i egipćanskim učenicima pomoć oko domaćih zadataka, zdravstvene zaštite, higijene i ponašanja. Za preko 300 učenika je služena topla hrana u ovom centru.²⁶

U 2012 godini, iako nije bilo finansijskih sredstava da se obezbedi posebna pomoć za učenike iz manjinskih zajednica sa teškoćama u učenju, škola "Selman Riza" je, uz podršku donator, u julu organizovala dopusne časove za decu sa teškoćama u učenju albanskog jezika i matematike. Osim toga, nastavnici škole "Selman Riza" insistiraju da se tim učenicima pruži sva potrebna pažnja i podrška.

BS je nastavio sa vanškolskom podrškom deci iz tri zajednice. Oko 340 dece pohađa centar BS tokom dana, gde dobijaju školski materijal i toplu hranu, kao i nastavu. Podrška BS ovim zajednicama uključuje: praktičnu podršku sa domaćim zadacima, albanski jezik za decu Aškalijske i Egipćanske i srpski jezik za Rome jer ih većina pohađa srpske škole u odsustvu obrazovanja na romskom jeziku.

7. Pristupačnost

Pristupačnost zahteva da obrazovni sistem bude nediskriminatorski i dostupan za sve, i da se preduzimaju pozitivni koraci kako bi se uključili najmarginalizovaniji.²⁷ Ovo poglavlje će oceniti ekonomske, administrativne i društveno –kulturne prepreke, kako bi se ocenilo obrazovanje i različita podrška koja se pruža u prevazilaženju tih prepreka.

7.1. Fizičke prepreke

Razdaljina kuća-škola i prevoz

U 2011 godini je procenjeno da većina romskih, aškalsijskih i egipćanskih učenika u Fushë Kosovë/Kosovu Polju putuje 1 - 3 km da ode do škole. Većina dece iz ovih zajednica živi u naselju 28 i 29, preko jednog kilometra daleko od najbliže škole. Opština ne obezbeđuje prevoz zbog nedostatka sredstava..²⁸

²⁴ Intervju sa direktorima dve škole u Fushë Kosovë/Kosovu Polju tokom oktobra, 9-14, 2011.

²⁵ Intervju sa direktorima tri škole u Fushë Kosovë/Kosovu Polju tokom oktobra 9-14, 2011.

²⁶ Intervju sa g-dinom Rrahmon Stollaku iz BS, 17 oktobra 2011 u Fushë Kosovë/Kosovu Polju.

²⁷ Pravo na obrazovanje, Šta je to? Obrazovanje i izvod 4 A . dostupno na : <http://www.right-to-education.org/node/226> (pristupljeno 26 septembra 2011).

²⁸ Intervju sa ODO u Fushë Kosovë/Kosovu Polju, g-din Islam Shabani, 7 oktobar 2011, u Fushë Kosovë / Kosovu Polju.

Do 2010 godine, opština je obezbeđivala prevoz za romsku decu koja su pohađala program na srpskom jeziku u Fushë Kosovë/Kosovu Polju. Međutim, tada je ova usluga prekinuta, jer se smatrala bespotrebnom i izazivala je "mnogo kritika drugih zajednica."²⁹ Privatan prevoz bi koštao oko 10 evra mesečno. Besplatan prevoz (mesečne putne karte) nude se učenicima koji pohađaju srednje škole van Fushë Kosovë/Kosova Polja, (obično u Prishtinë/Prištini).

Prema informacijama dobijenim od ODO za 2012, deca iz zajednica ne putuju dalje od 1.5km da bi došla do škole, a kako škole nisu daleko, nema potrebe za prevozom; osim toga, iako se prevoz nekada nudio, opština danas nema potrebna sredstva. Nažalost, mesečne karte za put se više ne nude učenicima koji pohađaju srednje škole van Fushë Kosovë/Kosova Polja.

7.2. Ekonomske prepreke

Posredni troškovi za obrazovanje

U 2011 godini, svi učenici koji pohađaju osnovno obrazovanje na Kosovu dobijali su **besplatne udžbenike od MONT-a**. Međutim, Elizabeth Gowing iz NVO *Ideje za partnerstvo* pomenula je slučaj u kojem su učenicima upisanim u školu preko njenog programa ponuđene korišćene knjige a dobili su nove knjige tek nakon intervencije NVO.³⁰ Od roditelja se, takođe, često tražilo da daju **dodatni doprinos, poput novca za ekskurzije**.

Troškovi za srednju školu obuhvatali su knjige i školski materijal, u proseku od **50-60 evra godišnje**. Troškovi su bili veći ukoliko učenje stručnih programa zahteva materijal za rad. Nije bilo dodatnih identifikovanih troškova kakvi su odeća, hrana i takse za ekskurziju, i dr.

U 2012 godini, prema ODO, deca su nastavila da dobijaju besplatne udžebike, međutim, bilo je uočeno da deca iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice ponekad dobijaju udžebike 2-3 puta jer nisu dovoljno pažljiva sa knjigama. I kako je normalno, roditelji treba da doprinesu ekskurzijama, one porodice koje primaju socijalnu pomoć su izuzete od plaćanja ekskurzija. Uvođenje školskih uniformi u školi "Selman Riza" za 6 evra po uniformi donosi dodatno finansijsko opterećenje za porodice; međutim BS i ID su uz podršku donatora, obezbedili uniforme za oko 560 dece. Na nivou srednjih škola, prema OKZP, postoje troškovi za odeću, knjige i ekskurzije. Neki učenici koji su konsultovani rekli su da bi, po školskoj godini, trošili oko 300-400 evra.

Ekonomska pomoć za obrazovanje

U 2011 godini, škole nisu obezbedile nijedan **besplatan obrok**, iako su **NGO aktivne u Fushë Kosovë/Kosovu Polju** **obezbedile pomoć** romskim, aškalijskim i egipćanskim učenicima. Centar BS je obezbeđivao dnevno toplu hranu svakom učeniku,³¹ a osnovni materijal za učenje poput svezaka,

²⁹ Ibid.

³⁰ Intervju sa Elizabeth Gowing, Ideje za partnerstvo, 16 novembra 2011 putem skype.

³¹ Intervju sa g-dinom Rrahmon Stollaku iz BS, 17 oktobra 2011 u Fushë Kosovë/Kosovu Polju

olovaka, torbi i dr. je obezbeđivan za romske, aškaliske i egipćanske učenike i od strane TDH³² i centra BS.³³

Učenici koji pohađaju **srednje obrazovanje** sretali su se sa više troškova dobijajući manju ekonomsku pomoć. Prema zvaničnicima ZS, važno je povećati finansijsku pomoć učenicima srednjeg obrazovanja; u suprotnom će mnogi učenici napuštati školovanje i neće nastavljati posle osnovnog obrazovanja..³⁴

Svih 16 učenika Roma, Aškalija i Egipćana koji pohađaju **tercijarno obrazovanje, dobili su grant od 100 evra godišnje od centra BS**. ODO Fushë Kosovë/Kosova Polja rekla je da skupština opštine ne raspodeljuje finansijska sredstva za studente univerziteta Rome, Aškalije i Egipćane zbog nedostatka sredstava.

Finansijska situacija se, prema OKZP i BS, poboljšala u 2012 godin. Ipak, podrška, u načelu, dolazi od porodica i NVO. Pozitvno, u školskoj 2011/2012 godini, ODO je, sa 50 evra mesečno, pomogla 2 studenta iz romske, aškaliske i egipćanske zajednice. Podrška romskim, aškaliskim i egipćanskim učenicima je pružana i od pojedinca g-dina Karl Helmrich (prethodno austrijska NVO Diakonia) u vidu knjiga, cipela; finansijske pomoći od 70-90 evra za srednjoškolske učenike i odeće i školskih torba za učenike osnovnih škola.

7.3. Administrativne prepreke

Procedura upisa

Škole bi trebalo da roditeljima pruže potrebne informacije kako bi omogućili upis u školu. **Usmena saglasnost roditelja je dovoljna** da bi dete bilo upisano. Međutim, dete se ne može upisati bez **izvoda rođenih**. Da bi se olakšao upis, direktori škola su naveli da bi se i prisustvo roditelja ili odraslog člana porodice (nije neophodno da bude roditelj) smatralo dovoljnim za upis.³⁵ I dok NVO smatraju da procedura za upis treba da bude sasvim prosta, IP je prijavila da su se ljudi suočavali sa teškoćama pri upisu dece uzrasta starijeg od predviđenog zakonom. Ove teškoće će biti objašnjene u poglavlju 7.5.

Ponekad su roditelji upisivali svoju decu nakon septembra (kada školska godina počinje).³⁶ Nastavnici su komentarisali da je detetu koje sa školom počinje mesec ili mnogo kasnije teže da postigne.³⁷

Nije bilo promena u proceduri upisa u 2012; ipak, prijavljeni su novi slučajevi ljudi koji se suočavaju sa upisom dece starije od starosne dobi koja se zahteva zakonom. NVO, uključujući BS, IP i ZS pomaže roditeljima da upišu svoju decu neupisanu na vreme, a BS, ZS, IP i TDH su organizovali različite aktivnosti da bi podigli svest roditelja o upisu dece u školu.

³² Intervju sa Sofia Hedjam i Bukurie Breznica, iz Terre Des Hommes, 17 oktobra 2011 u Prishtinë/Prištini.

³³ Intervju sa g-dinom Muhamet Arifi, koordinatorom BS, 14 oktobra 2011 u Prishtinë/Prištini.

³⁴ Intervju sa Gezim Hoti, NGO zdravlje za sve, 14 oktobra 2011 u Fushë Kosovë / Kosovu Polju

³⁵ Intervju sa direktorom škole Mihail Grameno, g-dinom, 12 oktobra 2011 u Fushë Kosovë / Kosovu Polju

³⁶ Intervju sa direktorom škole Selman Riza a potvrđeno od Rrahmon Stollaku iz BS.

³⁷ Intervju sa nastavnika tri škole u Fushë Kosovë/Kosovu Polju tokom oktobra, 9-14, 2011.

Upis prinudno vraćenih povratnika ili IRL Roma, Aškalija i Egipćana

Nije bilo tačne statistike o broju povratnika u 2011 godini. Gruba statistika BS ukazala je na to da je u **2010 godini bilo 10 povratnika** upisanih u školu, a u **2011 ih je bilo 2**.³⁸ Postojala je opšta saglasnost među intervjuisanim partnerima da prinudno vraćena deca ili IRL predstavljaju osetljive i, ponekad, teške slučajeve. Mnogi ne govore lokalne jezike, ili nikada nisu pohađala školu. Prema direktoru direkcije za obrazovanje u Fushë Kosovë/Kosovu Polju, opština je imala ograničena finansijska sredstva i ljudske resurse da obezbedi dodatne časove za povratnike.

U 2012 godini, prema ODO, u školu je bio upisan veći broj povratnika (18 dece). Jezik je istican kao glavni problem za povratnike. Ipak, nije prijavljeno nikakvo poboljšanje u vezi sa finansiranjem, zbog nedostatka sredstava raspodeljenih od strane opštine da se za povratnike obezbede dodatni časovi.

7.4. Rodne prepreke

Mere koje bi pružile podršku devojčicama da pohađaju školu

U 2011 godini nije otkrivena nijedna mera ili napor ODO ili škola da dopru do devojčica koje su van škole. Umesto toga, škole bi trebalo da kontaktiraju roditelje putem različitih obaveštenja liderima zajednica ili savetu roditelja u školama. Čini se da su sa ovim u vezi aktivnije NVO. BS je podržavala škole preko njihovih medijatorskih programa za zajednice dopirući do romskih, aškalijских i egipćanskih porodica i ubeđujući ih da šalju svoju decu u školu. Ona je takođe pružala i program opsimenjavanja za žene koje su takođe, učili stvarima poput higijene, podizanja dece, ponašanja i dr.³⁹ Predstavnici ZS/HFA izjavili su da je svaka od njihovih kampanja bila usmerena posebno ka ženama. Ipak, ZS/HFA je potvrdila da, dok god su roditelji nevoljni da promene svoje sopstvene stavove, rezultati tih kampanja će biti sumnjivi.⁴⁰

Na svim nivoima obrazovanja u 2012. godini ima znatno više dečaka nego devojčica iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice. Na primer, u osnovnom obrazovanju samo 264 od 638 učenika su devojčice, manje od 50%, i razlikom od oko 17%; a kod tercijarnog obrazovanja, samo trećina studenata su devojke. Opština nije preduzela nijednu meru koja bi bila usmerena posebno na devojčice.

7.5. Deca van škole

Mere za podsticanje pohađanja škole i smanjenje stope napuštanja

U 2011, ODO u Fushë Kosovë/Kosovu Polje **nije imala bazu podataka o** deci van škole.

Dve NVO Ideje za partnerstvi (IP) i Terre des Hommes (TDH) su radile sa decom van škole. Obe imaju sopstvene baze podataka dece van škole identifikovane kroz rad koji se bavi vakcinacijom i oblačenjem (IP) i identifikovanjem dečjeg rada (TDH).

³⁸ Intervju sa g-dinom Rrahmon Stollaku iz organizacije BS 17 oktobra 2011 u Fushë Kosovë/Kosovu Polju

³⁹ Intervju sa g-dinom Rrahmon Stollaku iz organizacije BS 17 oktobra 2011 u Fushë Kosovë/Kosovu Polju

⁴⁰ Intervju sa Gezim Hoti-jem, NGO Zdravlje za sve, 14 oktobra 2011 u Fushë Kosovë/Kosovu Polju

Vraćanje dece van škole natrag u školu

“identifikujući velik broj dece koja su želela da idu u školi ali kojima je rečeno da neće biti prihvaćena jer nisu upisana u prve dve godine (pre nego što su napunili 9) počeli smo nastavu za ovu decu kako bi ih pripremili za polazak u školu. istovremeno smo počeli da lobiramo da se izmeni politika koja sprečava da ova deca budu prihvaćena u škole. Nismo aktivno regrutovali za nastavu već smo omogućili da se vesti prošire usmeno. Nismo odbili nijedno dete koje je ispunjavalo sledeće kriterijume: a) uzrasts između 9 i 16 b) neupisan u školu c) iz naselja 29 ili blizu naselja 28.”

Elizabeth Gowing, direktor NVO IP

NVO IP vodila je pripremne časove za decu van škole (videti kućicu), koje je pohađalo 105 dece. Njeni napori zastupanja vode do promene u politici u vezi sa prihvatanjem vanškolske dece, a naknadno je IP upisala u školu 61 romsko, aškalijsko i egipćansko dete.⁴¹

IP je takođe identifikovala dodatno 97 dece uzrasta 6 – 16 putem svojih poseta od kuće do kuće. Dodato na taj broj je i 45 dece koja su na časove IP došla najmanje jednom, ali se zatim nisu upisala u školu, podaci IP kažu da je van škole najmanje **142 dece iz naselja 28 i 29** bilo van škole.⁴² U 93 porodice koje je posetila IP, bilo je 97 dece van škole, stoga bi se to moglo uzeti kao prosek, **više od 1 deteta školskog uzrasta po porodici** u ovim zajednicama nije pohađalo školu.⁴³ Zanimljivo je da je IP našla da je 60% od 97 dece dečaci, što osporava shvatanje da su uglavnom devojčice u ovim zajednicama one koje su isključene iz obrazovanja.

Prema informacijama dobijenim od IP, u 2012 godini, u Fushë Kosovë/Kosovu Polu je bilo 52 ‘dece van škole’ u procesu podele informacija koji je ODO pokrenula o napuštanju škole, uključujući i decu van škole, sa NVO aktivnim u opštini, a u cilju osnivanja konsolidovane liste za celu opštinu. Međutim, nedostaju precizni podaci, jer su ponekad dostupni samo osnovni podaci. U julu i avgustu su u školi Selman Riza uz podršku ECMI Kosovo i UNICEF-a organizovani časovi nadoknade za van školsku decu. U dnevnoj nastavi učestvovalo je 31 dete, a svi su naknadno bili razmešteni u redovne razrede u novoj školskoj 2012/2013 godini.

Mere za osiguravanje da prethodno vanškolska deca ostaju u školi

NVO IP pružala je podršku i praćenje pohađanja 61 deteta, koje se, preko njihovog projekta vratilo u školu u 2011/2012. Međutim, do kraja 2011 godine, samo 22 dece od upisane dece i dalje je pohađalo školu redovno (11 dečaka i 11 devojčica).⁴⁴ Ima različitih hipoteza o tome zbog čega je toliko napuštanja

⁴¹ Intervju sa Elizabeth Gowing, Ideje za partnerstvo, 16 novembra 2011, putem skype.

⁴² Ovaj broj ne obuhvata decu koja su pohađala časove za predškolsko, jer prema Elizabeth Gowing, oni vrlo verovatno vode do skorog upisa dece u škole.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ IP radi sa 16 dece da se vrate u školu, ili čekaju na informacije o njihovom pohađanju. 16 je napustilo školu i izgleda da nisu voljni da se vrate (10 od njih su dečaci, 6 devojčice), 4 devojčice koje su nosile marame odbile su da ih skinu a škola im nije dopustila da dolaze u školu sa maramama, 2 čekaju polaganje testa u januaru, bez kojeg im škola neće dopustiti da krenu u prvi razred a 1 je upućena na program BS za opismenjevanje žena jer je imala 14 godina.

škole. Elizabeth Gowing dala je neke primere "izgubili smo neke jer nose marame za glavu i ne žele da ih skinu, druge smo izgubili jer kažu da su im se nastavnici smejali i govorili da su prestari da bi pravili greške koje prave. Ostale smo izgubili jer 'ne mogu da ustanu ujutru' i očigledno je da ne postoji roditelj koji bi ih terao da ustaju."⁴⁵

Sa druge strane, prema podacima ECMI Kosovo i od ODO i NVO, jasno je da su neka od starije dece bila nepismena za šta se veruje da je izazvalo problem u nastavi i učenju. NVO cene pozitivan stav ODO za upis tih učenika u redovne razrede.⁴⁶

U 2012 godini prema informacijama iz škole Selman Riza, 18 od 61 dete koje se vratilo u školu u školskoj 2011/2012, nastavilo je da pohađa školu redovno. Osim toga, 30 druge dece iz tri zajednice integrisano je u školu nakon intenzivnih časova nadoknade u leto 2012 godine. I kako je Selman Riza organizovala terenske posete porodicama dece kako bi ih motivisala da pohađaju časove nadoknade u julu, dodatna podrška deci koja su integrisana u redovne škole pružena je uglavnom od strane NVO-a. Integracija dece koja su prešla starosnu granicu za početak osnovne škole nastavlja da predstavlja praktične problem jer i dalje nema preciznih propisa koje donosi MONT a nedostaju i sredstava za alternativne časove nadoknade.

8. Prihvatljivost

Pokazatelji prihvatljivosti zahtevaju da obrazovanje bude važno, nediskriminatorno, kulturološki odgovarajuće i kvalitetno; da je sama škola bezbedna a nastavnici profesionalni.⁴⁷ Ovo poglavlje se bavi problemima romske, aškaljske i egipćanske dece u smislu njihovih teškoća u učenju i njihovog odnosa sa drugom decom uopšte, kao i naporima koje ulažu odgovorni organi kakve su škole i ODO u bavljenju ovim pitanjima.

8.1. Veštine

Akademski dostignuća

Nije bilo dostupnih podataka o akademskom uspehu učenika u 2011 godini na osnovu etničke pripadnosti ni u jednoj od škola u Fushë Kosovë/Kosovu Polju. Isto važi i za rezultate sa maturalnog ispita. Ipak, od osoblja škole se tražilo da identifikuju učenike romske, aškaljske i egipćanske zajednice, nakon čega su izračunati prosečni rezultati ispita na osnovu individualnih rezultata. Deca iz ovih zajednica (8 ukupno) **osvojilo je, u proseku 58.28 poena**, a vrlo visok rezultat u poređenju sa školskim prosekom od 65.52.

I dalje nema podele podataka po etničkoj pripadnosti u 2012. godini o akademskom uspehu učenika iz ovih zajednica.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Pravo na obrazovanje, šta je to? Obrazovanje i 4 A izvod . dostupno na : <http://www.right-to-education.org/node/226> (pristupljeno 26 septembra 2011).

8.2. Kvalifikacije nastavnika

Obezbeđivanje obuke romskim, aškalisjkim i egipćanskim nastavnicima ili saradnicima

I pored toga što trenutno nema nastavnika ili saradnika iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice u školama u Fushë Kosovë/Kosovu Polju, u 2011. godini, Balkanski suncokreti su organizovali obuku za školske medijatore, za ljude koji pripadaju zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana, i kojima je dodeljen sertifikat medijatora.⁴⁸

Istraživanje u 2012 godini nije rezultiralo nikavim novim informacijama.

8.3. Tolerancija

Obezbeđivanje obuke nastavnicima o toleranciji, predrasudama i diskriminaciji

U vezi sa obukom, direktori škola naveli su je najveći broj nastavnika **pohađao kurseve posebno o romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj kulturi, istoriji i diskriminaciji**⁴⁹. Međutim nedostajali su i podaci o broju nastavnika koji su pohađali te kurseve, kao i organizacije koje su vodile kurseve. U 2010 godini, **ECMI Kosovo** je organizovao kurseve za nastavnike 3 škole u Fushë Kosovë/Kosovu Polju o gradnji osetljivosti za romsko, aškalijско i egipćansko obrazovanje. Takođe, od decembra 2011 godine **finska podrška inkluzivnom obrazovnom sistemu**, obezbeđena je za obuku nastavnika za rad sa učenicima sa posebnim potrebama u četiri opštine, uključujući i opštinu Fushë Kosovë/Kosovo Polje. Ova obuka imala je za cilj da promoviše prava grupa koja rizikuju da budu isključena kakve su etničke manjine.⁵⁰

Uz kampanju promovisanja integracije u 2012 godini, 20 nastavnika dobilo je obuku o kulturi i istoriji Roma, Aškalija i Egipćana, dečjim pravima, borbi protiv diskriminacije, o tome kako ovim zajednicama pružiti kvalitetno obrazovanje. Obuka je organizovana o inkluzivnom obrazovanju (t.j, dece sa posebnim potrebama) od strane NVO Tema.

Diskriminacija i uznemiravanje u školi

NVO insistiraju na potrebi da se nastavnici osposobe naročito za predrasude i prijavljivanje diskriminacije. NVO su izrazile zabrinutost prema nastavnicima zbog toga što učenike **Rome, Aškalije i Egipćana sedaju u zadnji deo učionica**; ovo bi moglo da bude tako zbog nedostatka znanja nastavnika ili prosto nebržan stav prema romskim, aškalisjkim i egipćanskim učenicima.⁵¹ Nalazi su podržani fokus grupama sa nekoliko učenika. Oni su prihvatili stav nastavnika poboljšao zadnjih godina, ali da i dalje ima prigovora da su nastavnici od njih tražili da sede u zadnjim klupama ili su ponekad bili agresivni prema njima, što bi takođe mogao da bude opšti stav nastavnika prema deci, bez obzira na etničku pripadnost).⁵² Sa druge strane, direktori škola otkrili su da bi ponekada primali žalbe od roditelja o

⁴⁸ Intervju sa g-dinom Rrahmon Stollaku iz BS, 17 oktobra 2011 u centru BS u Fushë Kosovë/Kosovu Polju.

⁴⁹ Intervju sa direktorima sve škole u Fushë Kosovë/Kosovu Polju, tokom oktobra, 9-14, 2011.

⁵⁰ Podaci od Shāde Osmani, vođe tima na finškoj podršci inkluzivnom obrazovnom sistemu, 21 novembra 2011 putem maila.

⁵¹ Predstavnici različitih NVO.

⁵² Fokus grupa sa školskom decom u Fushë Kosovë/Kosovu Polju.

higijeni romskih, aškalijских i egipćanskih učenika i da su tražili bolju podršku u ovoj oblasti, jer se verovalo da je izazivalo predrasude.⁵³

Prema informacijama dobijenim iz škole Selman Riza, stav nastavnika prema deci Romima, Aškalijama i Egipćanima se poboljšao, a deca iz ovih zajednica više ne sede pozadi u razredu, i sada sede u mešovitim grupama.

9. Prilagodljivost

Prilagodljivost se odnosi na obrazovanje sposobno da evoluira prema promenljivim potrebama društva i doprinese izazovnim nejednakostima kakve su diskriminacija po polnoj osnovi, i sposobno da se prilagodi lokalno, kako bi služilo specifičnim kontekstima.⁵⁴ Ovo poglavlje će, stoga ocenjivati pitanja dečjeg rada, povratnika, pogodnosti programa, integracije, sposobnosti nastavnog osoblja za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana i pristupa nastavnika i saradnika iz zajednice.

9.1 Dečji rad

Mere za borbu protiv dečjeg rada

U opštini Fushë Kosovë/Kosovo Polje, samo 3% od 6 000 građana Roma, Aškalija i Egipćana je zaposleno.⁵⁵ Ovo je zabrinjavajuća brojka i glavni faktor koji doprinosi velikom broju dece na ulicama. Na opštinskom nivou nije bilo strategije u 2011 godini da se bavi pitanjima dečjeg rada a ODO je ECMI Kosovo uputio na NVO koje rade na terenu. Najaktivnija NVO, Terre Des Hommes, identifikovala je 91 dete na ulici (48 dečaka i 43 devojčice) u opštini Fushë Kosovë/Kosovo Polje. Najveći broj ove dece su bili Aškalije, ostali su bili Romi, a etničku pripadnost nekolicine dece je teško ili nemoguće utvrditi.⁵⁶ Prema podacima TDH, većina (40) ove dece bila je uzrasta 6-12 godina. Međutim, bilo je i dece mlađe od 5 godina (16).

⁵³ Intervju sa direktorima dve škole iz Fushë Kosovë/Kosova Polja.

⁵⁴ Pravo na obrazovanje, šta je to? Obrazovane i izvod 4 A. Dostupno na: <http://www.right-to-education.org/node/226> (pristupljeno 26 septembra 2011).

⁵⁵ Intervju sa Elizabeth Gowing, Ideje za partnerstvo, 16 novembra 2011 putem skype.

⁵⁶ Intervju sa Sofia Hedjam i Bukurie Breznica, iz Terre Des Hommes, 17 oktobra 2011 u Prishtinë/Prištini.

Grafikon 5: Etnička pripadnost dece identifikovane na ulici; izvor: podaci iz TDH

Ova identifikovana deca konstantno su praćena od strane TDH i davana im je odeća, edukacija o higijeni i savetovanje, gde je bilo potrebno. Kurs u 2011. godini edukovao je roditelje o trgovini decom i bilo je napora ka radu sa roditeljima i podsticanju dece da napuste dečji rad.

IP je započeo malu mikrofinansijku inicijativu pravljenja sapuna sa pet majki dece koja su dolazila na časove IP; i inicijativu za reciklažu sa nekima od roditelja, da bi se povećala zaposlenost; dodatno su porodice podržane distribuiranjem odeće i nekom hitnom medicinskom pomoći.⁵⁷

Nikakve informacije nisu bile dostupne o broju dece na ulicama u 2012 godini. Opštinski operativni štab za sprečavanje zlostavljanja i zaštitu dece od iskorišćavanja osnovan 2010 godine uz podršku TDH nastavio je da prati i vodi slučajeve dečjeg rada. NVO TDH je takođe organizovala letnje kampove za ugroženu decu iz tri zajednice (pohađalo ih 401 dete).

Mere za uključivanje romske, aškalijske i egipćanske dece radnika u obrazovanju

TDH je sarađivala sa IP da bi decu sa ulice uključila u njihov program i upiše ih u školu IP je radila sa njihovim porodicama is a drugom decom van škole, držeći časove za opismenjavanje odraslih i časove engleskog jezika (videti poglavlje 7.5 o deci van škole).

U 2012 godini, IP je organizovala aktivnosti za decu koja rade na ulici (podržala TDH) tako da ohrabri njihov povratak u školu. Prema timu za brze odgovore i prevenciju napuštanja i neupisivanja (TOPNN) škole Selman Riza, i dalje su potrebni važni naponi da se ova deca ponovo integrišu u škole jer nemaaju osnovne uslove za život.

9.2 Manjinske zajednice

Broj razreda sa preko 50% učenika Roma, Aškalijske i Egipćana

Većina dece iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice bila je koncentrisana u školi Selman Riza zbog njene blizine u poređenju sa drugim školama. Prema direktoru, **10 od 48 razreda u ovoj školi imalo je više od 50% romske, aškalijske i egipćanske dece** u svom sastavu, a svaki drugi razred imao je,

⁵⁷ Intervju sa Elizabeth Gowing, Ideje za partnerstvo, 16 novembra 2011 putem skype.

najmanje, jednog učenika iz zajednica.⁵⁸ U školama "Mihail Grameno" i "Daut Bogujevci" ovo nije bio slučaj, zbog manjeg broja učenika iz ovih zajednica.

Prema direktoru škole Selman Riza, u 2012 godini se situacija popravila a samo 1 od 48 razreda ima 50% od učenika iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice, omogućavajući veću integraciju.

Broj romskih, aškalijskih i egipćanskih nastavnika/saradnika u obrazovnim insitucijama

Kako je prethodno pomenuto, nije bilo **nastavnika ili saradnika** iz romske, aškalijske ili egipćanske zajednice u školama u Fushë Kosovë/Kosovu Polju. NVO su rekly da škole nisu bile voljne da private romske, aškalijske i egipćanske nastavnike ili saradnike.⁵⁹ Osim toga, ODO Fushë Kosovë/Kosovo Polje rekla je da je bio samo jedan aktivan kvalifikovan nastavnik koji se penzionisao i da od tada iz zajednica nije bilo zahteva za pozicije nastavnika.⁶⁰ ODO nije imala postojeću strategiju ili posebne propise za regrutovanje ili obučava nastavnike iz zajednica.

Situacija u vezi sa odsustvom nastavnika/saradnika iz zajednica ostala je ista u 2012 godini.

Dostupnost kurseva jezika za povratnike Roma, Aškalijske i Egipćane

Kurseve jezika na albanskom i srpskom za povratnike kao i za nepismene nudio je centar BS u Fushë Kosovë/Kosovu Polju.⁶¹ Kako je prethodno pomenuto, opština je prijavila nedostatak finansijskih i ljudskih resursa za obezbeđivanje dodatnih časova za povratnike.

Prema informacijama IP, broj povratnika u škole u 2012 godini bio je oko 30. U junu 2012 godine, škola Selman Riza obezbedila je dopunske kurseve albanškog jezika za decu povratnike iz zajednica Roma, aškalijske i Egipćane. Prema OKZP, 18 dece povratnika pohađalo je dopunske časove. Osim toga, BS je nastavila da pruža svoj program jezičke podrške.

Inkluzija kulturnih specifičnosti Roma, Aškalijske i Egipćana u školske programme

Kultura Roma, Aškalijske i Egipćana je uočljivo izostajala iz školskih planova i programa. ODO Fushë Kosovë/Kosovo Polje navela je da je bilo manjih intervencija ali priznaje da je ograničena da organizuje kulturne događaje i aktivnosti.⁶²

Osim opteg nedostaka literature na jeziku romske zajednice, učenicima nedostaju udžbenici na romskom jeziku. Pored toga, nastavnici ne poseduju znanje romskog jezika tako da se bore da daju objašnjenja ili pojašnjenja kada romski đaci ne razumeju zbog jezičkih poteškoća. Trebalo bi pomenuti da je nativni jezik Aškalijske i Egipćana albanski.

Istraživanje 2012 godne nije ukazalo ni na jednu promenu stanja.

⁵⁸ Intervju sa direktorom škole Selman Riza, g-dinom Sabit Dragusha, 10 oktobra 2011 u Fushë Kosovë/Kosovu Polju

⁵⁹ Intervju sa nekoliko NVO. Identitet nije otkriven zbog privatnih pitanja.

⁶⁰ Intervju sa ODO Fushë Kosovë/Kosovo Polje, g-dinom Islam Shabani, 7 oktobra 2011 u Fushë Kosovë/Kosovu Polju.

⁶¹ Intervju sa g-dinom Rrahmon Stollaku iz BS, 17 oktobra 2011 u centru BS u Fushë Kosovë/Kosovu Polju.

⁶² Intervju sa ODO Fushë Kosovë/Kosovo Polje, g-dinom Islam Shabani, 7 oktobra, 2011 u Fushë Kosovë / Kosovo Polju.

9.3 Deca sa invaliditetom

Broj romske, aškalijske i egipćanske dece sa posebnim obrazovnim potrebama

Romska, Aškalijska i egipćanska deca sa invaliditetom, i pripadnici ovih ugroženih grupa kao i kao lica sa invaliditetom unutar ovih grupa smatrau se najmarginalizovanijim. Nema integrisane sredine u redovnim školama u Fushë Kosovë/Kosovu Polju koja bi mogla da smesti decu sa invaliditetom. Trenutno nijedno od 5 dece identifikovane iz tih zajednica nije obuhvaćeno nekom od odredbi navedenih u *Strateškom planu za inkluzivno obrazovanje za decu sa posebnim obrazovnim potrebama u preduniverzitetskom obrazovanju na Kosovu (2010 – 2015)*. Umesto toga, 3 od njih je odabrano da pohađa centar BS; ipak, centar ne ispunjava u potpunosti kriterijume za obrazovanje dece sa invaliditetom. Postoji odsustvo individualnog obrazovnog plana za tu decu, koji bi trebalo da urade opštinski timovi za procenu (koji još uvek nisu formirani). Ovi timovi bi planirali, preporučivali i pratili obrazovanje dece sa posebnim potrebama; njihovo nepostojanje usporava svako sistematsko poboljšanje uslova za ovu decu.

Prema OKZP, u 201 godini, 10 od 52 dece sa posebnim potrebama bilo je iz zajednica (9 Aškalijske: 6 dečaka i 3 devojčice i 1 romska devojčica). I dalje, prema ODO, nema dece sa posebnim potrebama koja pohađaju redovne škole u 2012 godini, Prijavljeno je da 4 dece pohađa centar za učenje BS.

10. Sažetak i zaključci

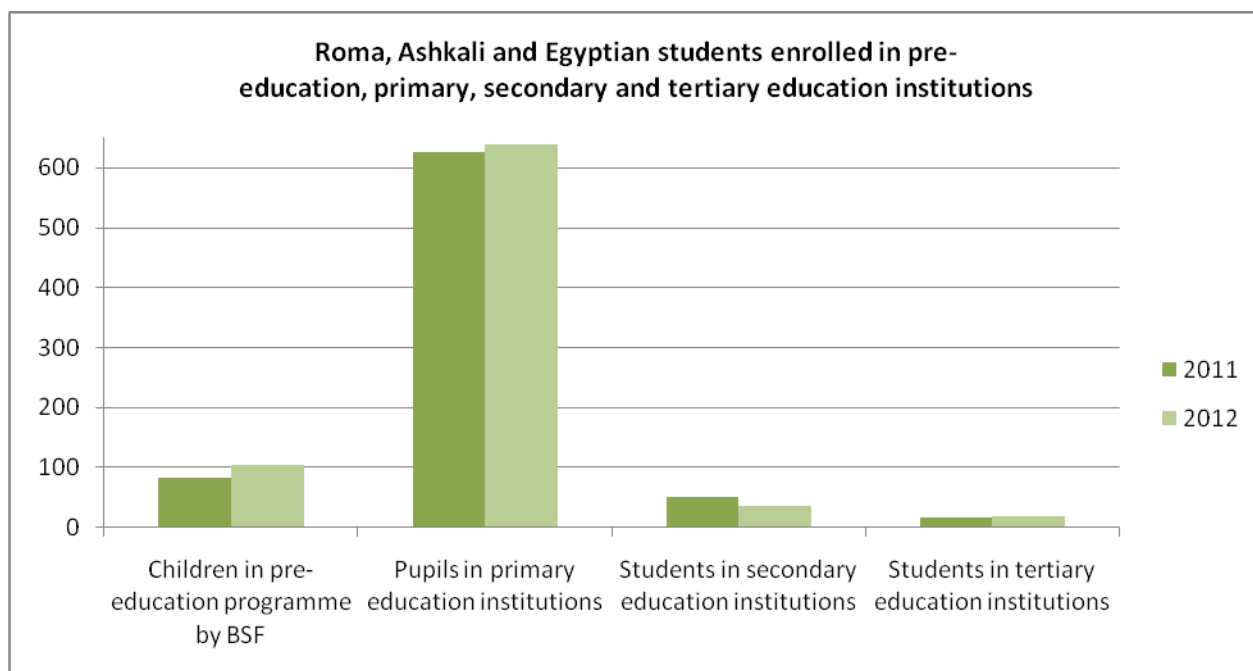
Istraživanje u opštini Fushë Kosovë/Kosovo Polje o **predškolskom obrazovnom sistemu** pokazalo je da nijedan Rom, Aškalijski i Egipćanin ne pohađa državna obdaništa, a da je bilo 81 dete (104 u 2012) koje pohađa predškolski program koji nudi centar BS u Fushë Kosovë/Kosovo Polje. Većina dece koja pohađa ovaj program zatim se upisuje u državnu osnovnu školu. Odsustvo romskih, aškalijskih i egipćanskih učenika u državnom predškolskom obrazovanju može se objasniti ograničenim brojem mesta generalno dostupnih na državnim predškolskim programima u Fushë Kosovë/Kosovu Polju, finansijskim preprekama jer centar BS nudi svoje programme besplatno ili samo zbog toga što se deca i roditelji osećaju prijatnije šaljući svoju decu tamo jer je, obično, bliže kući. Međutim, ovo je pokazatelj da se deca u ranim godinama ne socijalizuju sa drugom neromskom, neaškalijskom i neegipćanskom decom što ubuduće može imati posledice.

Kada se tiče **osnovnog obrazovanja** (uključujući niže srednje škole), istraživanje je identifikovalo ukupno 627 učenika u 2011 godini a blagi porast od 11 učenika (638) u 2012 godini iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice koji pohađaju škole u Fushë Kosovë/Kosovo Polje. Stopa napuštanja počinje da raste od 6-og razreda pa nadalje sa samo 8 učenika koji završavaju niže srednje škole (razred 6-9) u Fushë Kosovë/Kosovu Polju, u 2011 godini. Iako je u 2012 godini bilo znatnog porasta u završetku niže srednje škole (26 učenika), što verovatno odražava tekuće usklađene napore aktera koji rade sa decom školskog uzrasta u opštini, broj učenika Roma, Aškalijski i Egipćani u niim srednjim školama je i dalje veoma nizak i i dalje postoji potreba za većom podrškom da se pomogne smanjenju stope napuštanja i u škole vrati više vanškolske dece. Istraživanje je ukazalo da su osnovni razlozi za napuštanje škole bili

nedostatak roditeljskog interesovanja i teškoće sa jezikom. Posebno je zabrinjavajuć trend kojim se treba baviti a to je smanjenje upisa romske dece koja uglavnom pohađaju srpski sistem školovanja.

U **srednjoškolskom obrazovanju** (više srednje škole), broj učenika Roma, Aškalija i Egipćana je već proporcionalno niži nego u osnovnom obrazovanju (51 učenik u 2011 godini a samo 36 u 2012 godini). Pozitivan razvoj je da svi učenici Romi, Aškalije i Egipćani koji diplomiraju u nižoj srednjoj školi nastavljaju višu srednju školu (8 učenika u 2011 godini i 26 u 2012 godini).

Konačno, na **univerzitetima**, broj učenika iz ovih zajednica se čini izuzetno niskim (samo 16 studenata u 2011 godini i 18 u 2012 godini, iz Fushë Kosovë/Kosova Polja) uzimajući u obzir broj romskog, aškalijskog i egipćanskog stanovništva koje živi u Fushë Kosovë/Kosovo Polje.

Grafikon 6: Ukupan broj studenata na svim nivoima; izvor: podaci prikupljeni od ODO, škole i Balkanskih suncokreta.

Sve do 2011, ogromna većina **podrške romskim, aškalijskim i egipćanskim učenicima** dolazila je od NVO a ne od opštine ili škola. U 2012 godini, bilo je poboljšanja u podršci koju su pružale škole jer su škole pokrenule brojne aktivnosti sa ciljem da pomognu učenicima iz ovih zajednica da prevaziđu određene teškoće u učenju kakve su organizovanje dopunskih časova na albanskom jeziku i matematike. Međutim, margina radnje opštine ostaje ograničena zbog nedostataka psoebnog budžeta koji za cilj ima povratnike, decu sa posebnim potrebama ili uopšte za decu iz romske, aaškalijske i egipćanske zajednice. Podrška koju su NVO pružale romskim, aškalijskim i egipćanskim učenicima uključuje onu iz centra BS koji učenike pomaže u radu na domaćim zadacima i obezbeđivanje dnevnih obroka i IP koja identifikuje i pomaže decu van škola da se upišu u škole, kao i drugih NVO poput TDH i ZS koje distribuiraju školski material, odeću i sredstva za higijenu. Besplatne knjige koje daje ministarstvo su takođe priznate i

cenjene. Potrebno je obezbediti dodatnu obuku i podršku nastavnicima u vezi sa razlikama u kulturi, prijavljivanju slučajeva diskriminacije i rada sa decom sa poteškoćama u učenju.

Kada se tiče **pristupačnosti obrazovanja**, prema ODO, većina škola je vrlo blizu, što znači da deca putuju manje od 1.5 km da dođu do i iz škole. U 2010, opština je obezbeđivala prevoz za romsku decu koja pohađaju školski program na srpskom jeziku u Fushë Kosovë/Kosovo Polje. Ova usluga je prekinuta jer se smatrala bespotrebnom i izazivala je kritike drugih zajednica. Sa druge strane, ODO više ne obezbeđuje prevoz za učenike koji pohađaju srednje škole van Fushë Kosovë/Kosova Polja, što bi moglo da predstavlja prepreku za njihovo školovanje.

Procedura za upis u školu je jednostavna a ipak u 2012 godini upis dece starije od zahtevanog uzrasta nastavlja da bude problem. Nema jasnih smernica za škole koje daje MONT o tome kako se baviti ovim pitanjem, ostavljajući odluke na diskreciju direktorima škola. Postoji potreba za većom komunikacijom među roditeljima kako bi se povećala efikasnost u upisu novih učenika u prvi razred, jer roditelji ponekad samo odu i upišu svoju decu nakon što je školska godina već počela, što vodi do sukoba između učenika i nastavnika i eventualnog napuštanja.

Postoji nekoliko inicijativa da se identifikuju **deca na ulici** (TDH) i **deca van škole** (BS kroz svoj medijatorski program) i pripreme ih za povratak u školu (TIP). U 2011 godini je bilo oko 60 učenika koji su se upisali u školu kao deo projekta IP, od kojih je 18 redovno nastavilo da pohađa školu. U 2012 godini, 30 vanškolske dece je bilo integrisano u redovne razrede nakon njihovog učešća na intenzivnim časovima koje je organizovala škola Selman Riza. Ipak, dug je put do rada koji ima za cilj vanškolsku decu i decu koja rade na ulici, imajući u vidu njihovu tešku situaciju i njihov nedostatak osnovnih potreba. Biće potrebni i posebni napor dopiranja da se devojčice podstaknu da pohađaju škole.

Glavna briga koju je istraživanje identifikovalo u 2011 godini u vezi sa podrškom datoj učenicima je **stav nastavnika prema romskim, aškalijskim i egipćanskim učenicima**. Međutim, prema informacijama iz 2012 godine, čini se da se stavovi nastavnika popravljaju, što znači da su nastavnici dobijali obuku naročito za ove zajednice. Šta više, u 2011 godini, od učenika iz ovih zajednica se tražilo da sede u zadnjim klupama, a u 2012 godini, ovo više nije bio slučaj, što ukazuje da se poboljšala integracija i tolerancija. U školama u Fushë Kosovë/Kosovu Polju nema **nastavnika ili saradnika iz zajednica**.

U 2011 godini, istraživači su identifikovali da je bilo **nedostatka koordinacije** između mnogih aktivnih projekata i NVO na terenu. Sa uvođenjem redovnih sastanaka opštinskog operativnog štaba za obrazovanje romske, aškalijske i egipćanske zajednice u 2012 godini, koordinacija i komunikacija su se poboljšali.

Glavna prepreka za **prikupljanje podataka** u 2011 godini bila je nedostatak baze podataka o ukupnom broju ulenika školskog uzrasta iz zajednice Roma, Aškalija i Egipćana. Objavljivanje detaljnog popisa iz 2011 godine bi trebalo da obezbedi opštu statistiku potrebnu za procenu stope upisa. Druga teškoća je bila da nema podataka o deci koja su napustila školu. Ovim bi se takođe trebalo baviti opštinskim naporima da se sastavi baza podataka o napuštanju škole na opštinskom nivou uz podršku NVO. Nedostaju precizni podaci naročito o akademskim dostignućima učenika Roma, Aškalija i Egipćana. U

smislu obrazovnih izazova sa kojima se romska, aškalijska i egipćanska zajednica suočavaju, potrebno je poboljšati prikupljanje podataka tako da daju jasnu sliku o situaciji u obrazovanju i daju osnov za procenu politika i mera sa ciljem popravljnja situacije.

11. Preporuke

Na osnovu rezultata osnovnog prikupljanja podataka za opštinu Fushë Kosovë/Kosovo Polje, preporučuje se da opština preduzme sledeće mere kako bi poboljšala obrazovanje romske, aškalijske i egipćanske zajednice:

- Opština i BS bi trebalo da povećaju svoju saradnju sa ciljem pružanja inkluzivnijeg predškolskog obrazovanja za romsku, aškalijsku i egipćansku decu.
- Preporučuje se da opština preduzme aktivniju ulogu u pružanju pomoćnih usluga romskim, aškalijским i egipćanskim učenicima, jer se trenutno prekomerno oslanja na NVO aktere. ODO bi trebalo da obezbedi adekvatna finansijska sredstva kako bi mogla da sprovede strategije koje se tiču obrazovanja romske, aškalijske i egipćanske zajednice na smisaon, efektivan i održiv način. Trebalo bi preduzeti posebne afirmativne mere kakva je finansijska pomoć da bi se povećalo učešće Roma, Aškalija i Egipćana u obrazovanju, a posebno u visokom obrazovanju.
- Poželjna bi bila dodatna institucionalna podrška od strane ODO. Preporučuje se da se osigura organizovanje intenzivnih časova nadoknade za decu koja napuštaju školu ili za onu van škola kako bi ih integrisali u redovno školovanje. ODO bi trebalo da traži od MONT-a jasne smernice o tome kako da garantuje pravo na obrazovanje deci koja su starija od uzrasta koji se zahteva za upis.
- Kampanja komunikacije sa roditeljima bi bila poželjna da bi se povećala efikasnost novih učenika u prvom razredu jer ponekad roditelji samo odu i upišu svoju decu nakon što je školska godina već počela, što dovodi do sukoba između učenika i nastavnika i eventualno do napuštanja.
- ODO bi trebalo da poboljša trenutnu bazu podataka i sistem praćenja vanškolske dece. Osim toga, trebalo bi da bude poboljšanja sistema za prikupljanje podataka za podeljene podatke na osnovu etničke pripadnosti i pola za one koji pohađaju školu i akademskom uspehu. Prikupljanje podataka tađe bi trebalo da bude sistematski poboljšano u vezi sa romskom, aškalijском i egipćanskom decom povratnicima i decom sa invaliditetom. Podatke bi trebalo prikupljati na takav način da se poštuju prava i privatnost ljudi Roma, Aškalija i Egipćana.
- Preporučuje se da se izmeni i prilagodi administrativno uputstvo koje bi nastavnicima omogućilo saradnike na časovima kao i strategija/politika na nivou ODO radi povećanja broja obrazovnog kadra iz ovih zajednica u Fushë Kosovë/Kosovu Polju i u kosovskom obrazovnom sistemu uopšte.
- Preporučuje se da se poboljšaju naponi na koordinaciji između različitih aktera, sa ciljem povećanja efikasnosti u pružanju obrazovanja za romske, aškalijske i egipćanske učenike u Fushë Kosovë/Kosovu Polju, poželjno sa opštinom koja bi predvodila.

Kako situacija u Fushë Kosovë/Kosovu Polju odražava problem ili pitanja sa kojima se suočavaju mnoge kosovske opštine, preporuke važe i za druge opštine koje teže ka poboljšanju pružanja obrazovanja zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana.

Dodatak A: Preliminarna lista pokazatelja

1. Dostupnost

Pokazatelj
Briga u ranom detinjstvu i obrazovanje
• Stopa upisa⁶³ u predškolsko obrazovanje – obdaništa i predškosle ustanove (prosečna⁶⁴, po Romima, Aškalijama i Egipćanima, i po polu)
Osnovno obrazovanje
• Stopa upisa u osnovnom obrazovanju (prosečna, po Romima, Aškalijama i Egipćanima i po polu) • % stepen opstajanja do 5 (prosečna, po Romima, Aškalijama i Egipćanima i po polu) • Stopa završetka osnovne (prosečna, po Romima, Aškalijama i Egipćanima i po polu) • Stopa ponavljanja (prosečna, po Romima, Aškalijama i Egipćanima i po polu) • Stopa napuštanja (prosečna, po Romima, Aškalijama i Egipćanima i po polu) • Stopa prelaska iz osnovne u srednju školu (prosečna, po Romima, Aškalijama i Egipćanima i po polu) • Stopa pohađanja • Stopa završetka
Srednje obrazovanje
• Stopa upisa u škole nižeg srednjeg obrazovanja (prosečna, po Romima, Aškalijama i Egipćanima i po polu) • Stopa upisa u škole višeg srednjeg obrazovanja (prosečna, po Romima, Aškalijama i Egipćanima i po polu) • Stopa upisa na programe obuke u stručnom obrazovanju (prosečna, po Romima, Aškalijama i Egipćanima i po polu) • Ukupna stopa završetka srednjeg obrazovanja (prosečna, po Romima, Aškalijama i Egipćanima i po polu) • Stopa ponavljanja (prosečna, po Romima, Aškalijama i Egipćanima i po polu) • Stopa napuštanja (prosečna, po Romima, Aškalijama i Egipćanima i po polu) • Stopa pohađanja
Tercijarno obrazovanje
Broj romskih, aškalijaskih i egipćanskih učenika (po polu) iz opštine Fushe Kosove/Kosovo Polje, upisanih tercijarno obrazovanje
Osnovno obrazovanje i pismenost odraslih
Broj odraslih Roma, Aškalija i Egipćana (po polu) upisanih na programme osnovnog programa i programa opismenjavanja
Broj sertifikovanih učenika iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice
Infrastruktura škola
% Škole koje pružaju pojedinačnu podršku romskoj, aškalijaskoj i egipćanskoj deci sa teškoćama u (učenju, ponašanju ili socijalnim)

⁶³ Ocena početnih podataka će proceniti da li će biti održivo prikupiti podatke o stop ili broju

⁶⁴ U cilju ovog istraživanja, "prosečno" treba tumačiti kao vrednost pokazatelja za opštinu Fushe Kosove/Kosovo Polje

2. Pristupačnost

Fizičke prepreke
% romskog, aškalisjkog i egipćanskog stanovništva kojima je udaljenost škola-kuća: < 1 km, > 1 i 5<, > 5 km
Da li je obezbeđen prevoz? Koliki su troškovi?
Ekonomske prepreke
Indirektni troškovi osnovnog obrazovanja: udžebenici, nastavni materijal, časovi obuke, obavezan doprinos roditelja (u novcu ili pružanjem usluga), druge uplate potrebne za efektivan pristup obrazovanju (na pr. uplate za vodu).
Da li su Romima, Aškalijama i Egipćanima dostupne dotacije za osnovno obrazovanje? Jesu li u osnovnoj školi obezbeđeni besplatni obroci? Jesu li obezbeđeni garderoba, torbe? Da li se školske knjige nude besplatno?
Da li su Romima, Aškalijama i Egipćanima dostupne dotacije za osnovno obrazovanje? Da li opština romskim, aškalijским i egipćanskim učenicima nudi grantove za obrazovanje? Ako nudi, # Romske, aškalijske i egipćanske učenike koji su ih koristili (po polu, po nivou obrazovanja)
Administrativne prepreke
Da li je roditeljima Romima, Aškalijama i Egipćanima data pomoć da upišu svoju decu? Da li su formalnosti oko upisa svedene na minimum? Mogu li roditelji da upišu svoju decu usmenom saglasnošću?
Broj Roma, Aškalija i Egipćana prinudnih povratnika ili dece IRL upisanih u škole
Da li deca treba da prikažu izvod rođenih da bi se upisali u škole?
Rodne prepreke
Postoje li kampanje koje bi ubedile roditelje da šalju svoje devojčice u školu? Da li postoje mere za pružanje podrške devojčicama iz siromašnih porodica?
Da li opština preduzima korake da identifikuje devojčice koje trenutno nisu u sistemu obrazovanja, da bi podstakla njihovo pohađanje škole i smanji njihovu stopu napuštanja?
Postoje li programi za žene, kako bi nastavile svoje obrazovanje?
Društveno-kulturne prepreke
Da li opština preduzima mere da se bori protiv mržnje, rasizma ili diskriminacije u školi?
Postoji li uspostavljena saradnja i mehanizam preporuka sa relevantnim akterima koji rade sa manjinskim grupama (na pr. Centri za socijalan rad, zdravstveni sektor, NVO)?
Postoje li kampanje da se roditelji informišu o značaju toga da im deca budu obrazovana?
Deca van škole
Da li opština preduzima korake da identifikuje romsku, aškalisjku i egipćansku decu van škole kako bi podstakla pohađanje škole i smanjila stopu napuštanja?
Da li škole (putem udruživanja roditelj-nastavnik i/ili učenici ili zajedno sa vladom) pokušavaju da dopru do romske, aškalijske i egipćanske dece van škole u zajednicama u kojima ona žive kako bi ih ohrabрили da pohađaju školu?
Jesu li preduzeti koraci da se osigura da je dete koje je prethodno bilo van škole ostane u školi? Jesu li preduzete mere da se obrazovanje prilagodi njihovoj situaciji kako bi se sprečila dalja napuštanja? Postoje li obrazovni programi za drugu priliku koji se nude? Ako postoje, # Romske, aškalijske i egipćanske dece upisano, završilo, nastavilo svoje redovno školovanje? Postoje li priznati programi za drugu priliku (akreditovani, ovlašćeni)

3. Pribvatljivost

Veštine
Akademsko dostignuće (prosečno i po Romima, Aškalijama i Egipćanima, po polu)
Kvalifikacije nastavnika
Postoji li uspostavljena obuka kako bi se obučili nastavnici i saradnici Romi, Aškalije i Egipćani?
Tolerancija
Jeu li obuke ponuđene nastavnicima o predrasudama i prepoznavanju i prijavljivanju slučajeva diskriminacije?
Da li romska, aškalisjka i egipćanska deca doživljavaju diskriminaciju i uznemiravanje u školi?

4. Prilagodljivost

Dečji rad
Jesu li preduzete mere za borbu protiv dečjeg rada? Jesu li mere prenete roditeljima, ostalima?
Postoje li posebne mere za uključivanje romske, aškalisjke i egipćanske dece radnika, u obrazovanje?
Postoje li uspostavljene mere za pronalaženje rešenja za decu radnike i njihove porodice?
Manjine
Broj razreda sa preko 50% romskih, aškalisjkih i egipćanskih učenika
Broj razreda sa manje od 50% romskih, aškalisjkih i egipćanskih učenika, ukupno
Broj romskih, aškalisjkih i egipćanskih nastavnika/saradnika u obrazovnim institucijama (predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama)
Stopa romskih, aškalisjkih i egipćanskih nastavnika/saradnika u obrazovnim institucijama (predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama)
Jesu li roditelji iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana zastupljeni u školskim savetima roditelja i školskim odborima?
Broj nastavnika (koji ne pripadaju grupama Roma, Aškalija i Egipćana) osposobljen za kulturu manjina ili jezike
Dostupnost kurseva jezika za povratnike Rome, Aškalije i Egipćane?
Da li školski programi uzimaju u obzir kulturne specifičnosti zajednica Roma, Aškalija i Egipćana?
Osobe sa invaliditetom
Stopa romske, aškalisjke i egipćanske dece koja pohađa specijalne škole